

## **DIVORȚ ȘI CONCUBINAT ÎN BIHOR (deceniile 8-10 ale secolului al XIX-lea)**

*Corneliu CRĂCIUN*

În fața și împotriva unor perspective simplificatoare asupra vieții rurale, cercetările de demografie, antropologie, sociologie, istorie refac structuri complexe, cu instituții și habitudini a căror funcționare a fost verificată și consolidată în timp. Viața de familie a societăților tradiționale - înspre sfârșitul secolului al XIX-lea – conserva cutume și încerca să facă față (concesii) elementelor novatoare de organizare a societății, ținând de expansiunea economică și socială a capitalismului în diferite planuri, adică de modernizarea societății românești în ansamblu.

Cele câteva documente pe care le analizăm în cele ce urmează nu reprezintă decât o infimă parte din ceea ce ar putea reflecta tabloul vieții din comunitățile rurale, cercetate pe perioada ultimelor trei decenii ale secolului al XIX-lea. Atât divorțul, cât și concubinatul reprezentau abateri neacceptate de biserică și de obște, pentru că ele contraveneau și principiilor religioase, și normelor – derivate din primele – asumate de societățile tradiționale.

Am comite însă o greșeală fundamentală dacă am defini relațiile de familie de la țară exclusiv prin aplicarea acestor două fenomene și am insinua că ele caracterizează viața de cuplu rural. Noi înșine am ales aceste documente - e adevărat, dintr-un număr mai mare și fără a parcurge toate sursele în care ar putea fi identificate – cu intenția expresă de a vedea cum aceste două abateri de la normalitatea vieții de familie (alături de care se situează adulterul, practică ce nu intră în sfera intereselor noastre de acum) au fost înregistrate, judecate și soluționate în epoca respectivă. Pe de altă parte – și aceasta e și premisa esențială a demersului de față – abaterile, întotdeauna, reprezintă un proces mai mic decât manifestările normale. Pentru că acestea – așa cum se întâmplă îndeobște - nu au fost consemnate, întrucât nu era cazul (nimeni n-a înscris în vreun document că un cuplu sau altul avea o viață conjugală armonioasă). Dacă le acordăm calitatea de obiect al unui studiu este nu fiindcă ele reprezentau fenomene generalizate, ci fiindcă au existat, au fost resimțite ca inadecvate și în jurul lor s-au întreprins demersuri de corectare sau de eliminare. Acordăm mărturiilor de mai jos exclusiv funcția de a semnala o realitate și nu de a o releva deplin.

În ceea ce privește creditul pe care-l putem acorda acestor documente - doar într-un anumit fel reale – se impune, pentru a ne feri de concluzii nefondate, să apreciem că ele sunt autentice ca expresii ale unor experiențe, dar nu sunt autentice prin referire la autorii lor reali. Cei care comunică în scris nu sunt reclamantii (cu unele excepții, când reclamantul nu este el însuși implicat în cazul de divorț sau concubinată, dar depune o mărturie, este, așadar, martor al unui fapt contravenind normelor sociale și bisericesti și intervine pentru eliminarea lui), nu sunt cei care solicită împăcarea părților, pronunțarea divorțului, nu sunt cei care acuză sau acceptă compromisul; toate acestea sunt expuse în scris prin intermediul

unei alte persoane, știutoare de carte, care, având valoarea de exponent al unor interese private, organizează textul, pe baza unui schelet ideatic dat (are acces la informațiile strict necesare, pentru a justifica apelul la o autoritate morală,) construiește argumentele prin selecție, introducându-le pe cele mai eficiente, redactează într-un mod care să simplifice înțelegerea doleanțelor, vehiculează structuri obișnuite limbajului administrativ. Realitatea este aceasta: la un preot venea împrișinatul/ împrișinata sau părinții unuia, pentru a se plânge, pentru a acuza sau pentru a solicita o intervenție; acesta accepta, cu atât mai mult cu cât, nu de puține ori, cunoștea bine și cazul, și persoanele; primea relatarea a ceea ce solicitantul dorea să comunice și acest fapt era transpus într-un alt limbaj, al textului de natură aproximativă juridico-administrativă. Să admitem că nu realitatea - în esența ei - era falsificată, dar vocea auctorială nu era a celui care era deținătorul experienței. Acesta admitea intervenția disciplinară a intermediarului, având încredere în eficacitatea ei. Cele mai apropiate de realitate sunt documentele în care cel care scrie textul inserează secvențe din confesiunea subiectului.

Plasarea modificatoare a intermediarului între emițător și receptor a fost un fenomen frecvent în așezările neștiutorilor de carte. O demonstrează și romanul *Baltagul* al lui Mihail Sadoveanu, unde intervenția modificatoare este cu mult mai puternică decât în cazul documentelor de mai jos. Cităm cazul din roman numai pentru a atesta generalizarea unei practici.<sup>1</sup>

În diferite proporții și, - în cazul documentelor înregistrate de noi, în cazuri accidentale, - impactul factorului economic asupra societății conjugale a fost, în realitate, enorm (mai puțin reiese această realitate în situațiile prezentate de noi). Numai printr-o asemenea determinare a relațiilor conjugale de către factorii economici, exercitată uneori în forme aberante, se explică frecvența reprezentărilor degradate ale acestora în literatură: Ioan Slavici, Liviu Rebreanu, Pavel Dan etc.

Într-o lucrare consacrată relațiilor dintre bărbat și femeie în societatea tradițională, autoarea se întreba cu privire la validitatea noțiunii de cuplu în mediul rural. Are aceasta vreo semnificație precisă, câtă vreme este puternic marcată de solidarități mai largi, în care se încadrează? Ar fi existat în secolul al XIX-lea un spațiu al interacțiunilor proprii bărbatului și femeii, particularizat prin relații de afectivitate?<sup>2</sup>

Iar pentru a contura viața de familie în societatea țărănească e necesară determinarea clară a conținutului a două noțiuni fundamentale: cuplu și menaj. În legătură cu primul termen, se întreba dacă mai are vreun sens, luând în considerare puternica determinare a ceea ce s-ar numi cuplu de către păienjenishul social în care este cupins. Prin al doilea termen se înțelege „grupul de persoane unite (sau nu) prin legături de consangvinitate și/ sau de

<sup>1</sup> „-Vreau să dau o știre băietului.  
- Atuncea-i bine; să ți-o scriu numaidecât.  
- Da, părinte, încuviință femeia. (...)

„Gheorghieș dragul mamei, grăi Vitoria așintindu-și feciorul de departe; să știi că tatăl tău nu s-a întors la noi acasă și eu socot că poate să fi ajuns acolo la Cristești, cu voia lui Dumnezeu. Iar dacă n-a venit, tu înțelege-te cu moșul Alexa baciul și vindeți cât trebuie din oile canarale, ca să faceți bani. Iar dacă nu v-ajunge, scrie, ca să vă trimet de aici, căci mai avem acasă șaptezeci de piei de oaie și o sută de miel și șaizeci de burdufuri de brânză și nouăzeci de păpuși de brânză afumată. Vând și vă trimet. Iar după aceea să vii de sfintele sărbători acasă, căci am nevoie de tine, fiind acum tu singur barbat la gospodărie”.

Părintele Daniil Milieș ascultă cu luare-aminte încuviințând din cap și zâmbind cu îngăduință. Muind condeiul legat cu ață într-un șip colbăit de cerneală, își pregăti mâna cu câteva întorsături dibace și așternu un prea frumos răvaș pe care Vitoria îl ascultă cu religiozitate.

„Prea scumpul meu fiu! ceti părintele Daniil Milieș cu glasul-i gros, află că, din mila lui Dumnezeu, sunt sănătoasă și doresc să aflu și despre tine la fel. Am să vând produse din magazie și-ți voi trimite banii de care ai nevoie”.

Vitoria înțelegea că toate sunt puse în răvaș întocmai cum a voit ea, numaicât mai lămurit și mai cu pricepere”. (Mihail Sadoveanu, *Opere* 10. *Zodia Cancerului. Depărtări. Baltagul*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, (1957), p. 533-534)

<sup>2</sup> Martine Segalen, *Mari et femme dans la société paysanne*, Flammarion, (1980), p. 43.

alianță care trăiesc sub același acoperiș și muncesc în același loc...”<sup>3</sup> Realitatea cuplului nu poate fi însă pusă sub semnul îndoielii; chiar dacă se manifestă ca subordonată altui sistem de relații: menaj, vecintătate, comunitate, există câteva trăsături care îl particularizează; de exemplu, faptul că există o conștiință a cuplului, patul conjugal, probleme comune ținând de copii, de reușita lor etc.

Martine Segalen considera ca foarte mare impactul relațiilor comunitare asupra vieții de familie: „Chiar dacă familia de odinioară era nucleară, ea antrena relații sociale care organizau întreaga sa existență”.<sup>4</sup> Pentru a analiza raporturile de familie din societatea țărănească, e nevoie să dispunem de o clasificare operațională. Istoricul englez Peter Laslett a identificat trei tipuri de menaj<sup>5</sup>: menaje simple, compuse din tată, mamă și copii, adică tipul care actualmente se numește „familie nucleară” și două tipuri complexe: menaje extinse, cuprinzând și unul dintre părinții soților (mama sau tatăl văduv) sau pe cineva provenind dintr-o relație colaterală (frate, soră) și menaje multiple, formate din două sau mai multe cupluri căsătorite, unite prin relații de consangvinitate.<sup>6</sup>

Interesul autorității bisericești pentru păstrarea decenței în relațiile de familie și pentru menținerea familiei ca unitate se încadra într-un proces urmărit cu tenacitate, constant și organizat. Se cereau și se trimiteau rapoarte cu privire la starea divorțurilor și a concubinajelor dintr-un anumit spațiu; soția și soțul a căror relație conjugală dădea grave semne de deteriorare erau chemați în fața Scaunului Protopresbiteral; când numărul de persoane trăind în relații de concubinaj devenea mare și nu existau indicii de scădere prin acțiuni de educație obișnuită, se apela la intervenția jandarmilor pentru despărțirea celor care trăiau în păcat.

Până la declanșarea procesului de divorț, treceau câțiva ani, în număr suficient pentru ca în viața foștilor parteneri să apară schimbări chiar esențiale; femeia putea naște copii dintr-o relație de concubinată cu altcineva, iar bărbatul să-și fi găsit o altă femeie, cu care să fi avut copii. În cazul bărbaților, ei recurgeau la o stratagemă: invocând necesitatea unei mâini femeiești în casă, care să se ocupe de supravegherea gospodăriei, el solicita aprobarea de a i se „concede de a-mi ținea economă” (Anexa 2). Era un subterfugiu de a avea, aproximativ oficial, țitoare (așadar, concubinată susținut prin argumente economice), o femeie cu care, uneori, contracta relația de căsătorie oficială.

Factorii la care se apela pentru a interveni în scopul împăcării celor despărțiți – de către unul dintre ei sau de către o terță persoană - erau preotul din sat, comitetul parohial și protopresbiteratul.

Unele situații (în care divorțul era văzut că unica soluție) sunt de un dramatism zguduitor; câteva elemente din reclamațiile soțiilor nu puteau fi falsificate, eventual exagerate,

<sup>3</sup> *Ibidem*, p. 62.

<sup>4</sup> *Ibidem*.

<sup>5</sup> Apud *ibidem*.

<sup>6</sup> Un asemenea tip de menaj apare în narațiunea lui Ion Creangă, *Soacra cu trei nurori*. Ceea ce se întâmplă indică procesul prin care, de la o familie nucleară, se ajunge la o familie complexă. Bătrâna, soțul (la data începerii narațiunii decedat) și cei trei fii formau o familie simplă (nucleară). Pentru a-și ține fiii pe lângă ea, bătrâna rezolvă, întâi de toate, operațiunile necesare în vederea asigurării spațiului de locuit: „Era odată o babă, care avea trei feciori națți ca niște brazi și tari de virtute, dar slabi de minte. (...) Pentru a nu răzleți feciorii de pe lângă sine, mai dură încă două case alăturate, una la dreapta și alta de-a stânga celei bătrânești. Dar tot atunci luă hotărâre nestrîmutată a ține feciorii și viitoarele nurori pe lângă sine – în casa bătrânească – și a nu orându-i nimic pentru împărțea până aproape de moartea sa”. Problema moștenirii în ceea ce privește spațiul de locuit o rezolvă tot nora cea tânără, care interpretează gesturile soacrei muribunde în folosul familiilor care se constituie autonome, distincția dintre ele fiind decretată și de împărțea spațiilor: „- Biata mămică lasă cu limbă de moarte: că fratele cel mare să ieie locul și casa despre răsărit; cel mijlociu, cea despre apus; iară noi, ce mezini ce suntem, să rămânem aici, în casa bătrânească”. (*Povestiri. Povești. Amintiri*, Junimea, Iași, 1983, p. 51) Relațiile din această narațiune se desfășoară pe planuri multiple: dintre mamă și fii, dintre fiecare fiu și soția lui, dintre soacră și nurori, dintre nurori. Fiii nu au personalitate, desprinși cu obediința față de mama lor; la fel sunt primele două nurori. A treia iese din tiparul moliciunii și al credulității și sfarmă, prin gesturi de violență de-a dreptul neomenești, autoritatea soacrei, reprezentată prin înfrângerea ei fizică și prin moarte.

dar era necesar să se mențină în limitele verosimilității pentru a fi luate în seamă, așa că trebuie luate ca atare. Astfel e cazul unei femei din Giosani/ Josani/: s-a căsătorit cu un văduv, rămas cu cinci copii neajutorați, pentru creșterea și îngrijirea cărora s-a preocupat; n-a avut parte de recunoștință; în schimb, a fost, în repetate rânduri, batjocorită, bătută și alungată din casă. Izgonirea și bătaia femeii s-au produs în mod public, motiv pentru care femeia cheamă martori, atât pentru tratament inuman aplicat ei, cât și pentru a confirma averea cu care a venit în gospodăria soțului (nerecunoscută de acesta) judele comunal, un locuitor dintr-un alt sat, preotul din sat, vecine. Femeia încheie mărturisirea sa cu declararea violenței suferite când a încercat să reintre în casa soțului: „... și deaca mamu dus la ielu au luat hainele după mine în mezul ierni – și mamu dusu pana în Beișiu desculță și numai încamese. (Anexa 4)

Unele dintre cazuri apar ca rezultate ale unei vieți dezordonate: o femeie din Cărpinet, după 14 ani de căsnicie cu un locuitor din Vașcău, pleacă din căminul conjugal cu fostul ei iubit, cu care avusese o fată înainte de căsătoria ei cu soțul abandonat. Solicitați să dea o adeverință de purtare acelei femei, membrii comitetului parohial din localitate o acuză de comportament imoral, fiind gata să-și susțină afirmațiile sub prestare de jurământ. Femeia nu avea nici un fel de conștiință morală și nici o cenzură a gesturilor sale; prin Vașcău a săvârșit „cele mai urâte și demoralizate lucruri, siedand cu septemana deplinu, și îmbrățișându-se cu ori și cine care a avut lipsă de spurcatele ei lucruri;” nici agoniseala din viața normală anterioară nu a scăpat dispozițiilor ei de cheltuială: „toate ce au avut încasa agonisite de legiuitul ei bărbatu le’a spesatu pe mancari și beuturi a petrece cu cine au avut voie.” (Anexa 7) Dacă ne raportăm la cele două documente despre aceeași femeie: plângerea soțului și certificatul emis de comitetul bisericesc, se constată deosebiri fundamentale: în primul, bărbatul îl acuză pe locuitorul din Cărpinet că ar fi determinat-o să-l însoțească și exprimă dorința ca femeia să se întoarcă la el; în al doilea, câțiva cetățeni (de autoritate) o prezintă ca pe o desfrânată și vicioasă.

O fază premergătoare procesului de divorț era înfățișarea în fața autorității bisericești, împreună cu părinții (dacă aceștia erau în viață), pentru o nouă încercare de a-i determina să se împace. Dacă întrevederea nu dă rezultat pozitiv, protopresbiterul poate fixa un termen de 30 de zile pentru reflecție; se eliberează însă un atestat, ca probă că a existat intenția autorității religioase de a proteja căsnicia lor.

Chiar când soțul recunoaște că și-a bătut soția, nu dă acestui act gravitatea așteptată cu privire la un asemenea gest. A-și bate soția nu i se pare locuitorului Mihai Flore un act atât de grav încât să ajungă la divorț; amenințarea că o va omorî o prezintă ca un fel de joacă; beția l-ar scuza pentru asemenea acte: „de bătut o-am bătut pentru că au făcut gura și voarbe deacă mergeam dela casa fara scirea ei;” „ înse pentru că eu o am bătut ca beat, ea trebuie se me ierte.” (Anexa 11). Când soția înfățișează înaintea Scaunului Protopresbiteral violențele la care a fost supusă, el încearcă să le atenueze, considerându-le exagerate, și pune sub semnul lipsei de credibilitate certificatul medical dat soției în urma unei asemenea bătaii, pe motiv că ar fi fost eliberat mai târziu de data incidentului.

Fie că era vorba de cazuri de divorț sau de concubinaj posibil de rezolvat, autoritatea supremă pentru luarea în cunoștință și capabilă să ofere soluții acceptabile era oficialitatea ecleziastică. Din analiza modului în care erau abordate problemele familiale, a relaționării lor cu moralitatea/ imoralitatea, se constată că punctele de vedere ale bisericii sunt clar conturate și constante: temporizarea divorțului, în perspectiva optimistă a reconstituirii cuplului marital și eliminarea/ reducerea cazurilor de concubinaj prin refacerea cuplurilor inițiale sau prin oficializarea religioasă a legăturilor de cuplu.

De unde apare această autoritate supremă reprezentată de Biserică? Răspunderea și fermitatea cu care Biserica urmărește derularea vieții de cuplu și intervine cu promptitudine derivă din natura impregnată de divin a actului căsătoriei. Biserica este implicată deplin în acest act și orice tentativă de submina efectele intervenției sale (căsătoria este este un astfel de rezultat) poate fi percepută ca un demers negativ la chiar adresa autorității sale. Textul

biblic, atât prin *Noul Testament*, cât și printr-un text paulin, afirmă înextricabilitatea legăturii prin căsătorie, în enunțuri foarte ferme, lipsite de ambiguitate. Singurul motiv acceptabil al despărțirii soțului de soție rezidă în constatarea desfrânării acesteia. Considerarea femeii divorțate ca o ființă care se face vinovată merge până acolo încât păcatul de răsfârge și asupra bărbatului care ar lua în căsătorie o astfel de femeie. Dacă acceptăm un asemenea sistem de gândire și înțelegere a semnificațiilor evenimentelor din viața oamenilor, vom înțelege de ce, până la angajarea procesului de divorț, trecea foarte mult timp: se spera ca, oricât de târziu se va produce, soții să revină asupra intenției de despărțire și să reconstituie cuplul inițial.

Când fariseii, pentru a-L ispiti, L-au întrebat pe Isus dacă se cuvine ca bărbatul să-și lase femeia pentru orice pricină, „5. Și a zis (Isus – n. n.): Pentru aceea va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa și vor fi amândoi un trup.

6. Așa încât nu mai sunt doi, ci un trup. Deci ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă”. (Matei, Cap. 19)<sup>7</sup>

Și a continuat, arătând în ce constă adulterul: „Iar eu zic vouă că oricine va lăsa pe femeia sa, în afară de pricină de desfrânare, și se va însura cu alta, săvârșește adulter; și cine s-a însurat cu cea lăsată săvârșește adulter”.<sup>8</sup>

În *Întâia Epistolă către Corinteni a Sfântului Apostol Pavel*, Cap. 6, se respinge cu vehemență desfrânarea și se pledează pentru datorii egale ale soților, unul față de celălalt, în ceea ce privește solidaritatea, afecțiunea și păstrarea cuplului: „18. Fugiți de desfrânare! Orice păcat pe care-l va săvârși omul este în afară de trup. Cine se dedă însă desfrânării păcătuiește în însuși trupul său”.<sup>9</sup>

Cap. 7: „3. Bărbatul să-i dea femeii iubirea datorată, asemenea și femeia bărbatului.

4. Femeia nu este stăpână pe trupul său, ci bărbatul; asemenea nici bărbatul nu este stăpân pe trupul său, ci femeia”.

10. Iar celor ce sunt căsătoriți, le poruncesc, nu eu, ci Domnul: Femeia să nu se despartă de bărbat!

11. Iar dacă s-a despărțit, să rămână nemăritată, sau să se împace cu bărbatul său; tot așa, bărbatul să nu-și lase femeia”.<sup>10</sup>

Intervenția autorității (ecliziastice, statale mai târziu) se produce tocmai pentru că exista (într-o măsură mai mare sau mai mică) incapacitatea comunității înseși de a interveni în cazuri delicate, și pentru că viața oamenilor/ cuplurilor (de care depinde prosperitatea generală, progresul comun, stabilitatea comunității), prin aceste semnificații ale ei, obliga la monitorizarea și supravegherea ei din partea autorității. Divorțul și concubinajul nu sunt chestiuni strict individuale, ele nu se consumau în interiorul spațiului privat (casa, curtea); ieșind din spațiul domestic (*domus = casă*), fenomenele respective se intersectau cu norme supraindividuale de moralitate și de ordine publică. Autoritatea domina spațiul privat și-i impunea propriile norme.

În cazurile de divorț consemnate, acestea s-au produs în două structuri familiale: familii conjugale simple (soț și soție, fără copii) și familii conjugale etajate (părinți – copii, în calitate de ginere și noră).

Familia este legată, prin excelență, de spațiul privat: „A trăi în privat înseamnă, înainte de toate a trăi acasă, în familie. Familia constituie nucleul privatului, asta o știe toată lumea. Casa, căminul, privatul cel mai cald și indispensabil...”<sup>11</sup>

<sup>7</sup> *Biblia sau Sfânta Scriptură*. Tipărită sub îndrumarea și cu purtarea de grijă a Prea Fericitului Părinte Teoctist Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române cu aprobarea Sfântului Sinod, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, p. 1120.

<sup>8</sup> *Ibidem*, p. 1121. Pentru aceleași probleme, vezi similar la Marcu, Cap. 10, p. 1151.

<sup>9</sup> *Ibidem*, p. 1298.

<sup>10</sup> *Ibidem*.

<sup>11</sup> Philippe Ariès, Georges Duby coordonatori, *Istoria vieții private. De la Europa feudală la Renaștere*. Volu-

În acțiunea de includere în spațiul privat a unor norme elaborate în afara lui, autoritatea recurge la modalități diverse, de la încercarea de persuasiune (aducerea pe drumul drept) până la coerciție. Vinovații/ vinovatul sunt muștrați/ este muștrat în fața autorității și chiar faptul acesta singular va fi dat rezultate, pentru că se face apel la el, ca la o soluție posibilă și rezonabilă. O formă ce o depășea era convocarea celor vinovați în fața autorității împreună cu părinții. Prin această asociere se exprima credibilitatea acordată părinților de a influența cuplul în mod pozitiv; realitatea confirmă însă și reversul acestei situații – și nu numai în cazuri izolate, mai degrabă ca regulă: intervenția socrilor cu rol dezagregator al familiei tinere. Alternativ, nora sau ginerele motivează dificultățile vieții de cuplu, duse până la desfacere, prin atitudinea partizană a socrilor, prin manifestarea agresivă, prin exprimarea în public a nemulțumirii față de partida încheiată de odrasla lor. Atentatele părinților la spiritul de independență al familiilor tinere sunt cu atât mai evidente și mai eficiente, cu cât relațiile de incompatibilitate (reală sau pretextată) se produceau în interiorul familiilor de tip etajat (nuclear): părinți și copii căsătoriți, și nu când părinții se găseau la o distanță apreciabilă de căminul tinerilor căsătoriți.

Grupurile familiale de rezidență se prezintă în organizări diverse; cel mai simplu este acela care funcționează prin ceea ce se numește *nucleus* familial (structură „nucleară”), format din părinți și copii; complexe sunt grupurile familiale, în care, pe lângă părinți și copii, apar ginerele, nora, copiii acestora, o mătușă a tatălui sau a mamei etc. Spre deosebire de grupul familial „nuclear”, în care relațiile se angajează exclusiv între doi parteneri (soț-soție, părinți – copii), în grupurile de rezidență complexe, sunt impuse, pretinse, instituite relații între mai multe grupuri: „... coexistența unui fiu căsătorit cu părinții săi determină o repartiție mai complicată a rolurilor, însoțită de o ritualizare mai accentuată a raporturilor sociale și a ierarhizării acestora. O seamă de raporturi de subordonare se stabilesc între tată și fiu, între noră și soacră...”<sup>12</sup> Tocmai prin această întrepătrundere de relații, care nu au aceeași direcție, cuplurile tinere din aceste familii sunt mai vulnerabile.

Chiar dacă sunt extrem de puține cazurile în care în cuplurile aflate în concubinată se nasc copii (ne referim nu la realitatea timpului, ci la documentele înregistrate de noi), ceea ce ar fi îngăduit o altă perspectivă asupra lor, aceștia nu reprezintă o entitate capabilă să determine – rațional, moral și emoțional – un gest decisiv, ei nu au dobândit semnificația unui element articulador al vieții părinților; sunt invocați ca probe materiale ale refuzului unei variante, spre exemplu, un fost soț nu admite refacerea cuplului invocând faptul că fosta soție are, dintr-o relație de concubinaj, copii cu un alt bărbat; nu este exprimată, chiar la modul potențial, grija pe care acesta ar trebui s-o aibă pentru copiii rezultați dintr-o altă relație; ei sunt utilizați – ca argumente în susținerea unei poziții interesate – și nu ca repere de responsabilitate maternă/ paternă.

Conservând și dezvoltând relații apărute și consolidate de-a lungul timpului, comunitatea rurală se prezintă asemenea unei rețele a relațiilor familiale – mai mult sau mai puțin strânse, dar, oricum, o rețea în care intră familii, vecinătăți, rudenii, autorități administrative (câte vor fi fost ele) și bisericești.

Cum circulația și exagerarea informațiilor sunt asigurate de ceea ce se numea „gura satului”, iar casele și curțile locuitorilor erau expuse privirilor și intereselor indiscrețiilor profesioniști sau ale trecătorilor ocazionali, ipoteza vreunei impenetrabilități a spațiului privat în lumea rurală era exclusă. De altfel, nici protagoniștii vreunui scandal conjugal nu aplicau măsuri punitive dure împotriva partenerului exclusiv în interiorul casei; eventuala închidere a victimei era o măsură de siguranță împotriva intențiilor ei de evadare, și nu atât materializarea unei intenții de cantonare a violenței în spațiul domestic. Cu atât mai mult cu cât evenimentele dintr-o familie (certuri, bătaii, abandonarea căminului conjugal)

mul III: Traducere de Maria Berza și Micaela Slăvescu, Editura Meridiane, București, 1995, p. 196.

<sup>12</sup> Idem, *Istoria vieții private. De la Renaștere la Epoca Luminilor*. Volumul VI. Traducere de Constanța Tănăsescu, Editura Meridiane, București, 1995, p. 255.

intrau repede în spațiul public, comunitar, nu se poate vorbi despre circumscrierea ei în spațiul privat reprezentat de locuința țărănească. În asemenea condiții, invocarea de către împiricinați a unor martori pentru un caz sau altul era în vederea succesului, și era și realistă, și legitimată.

Dacă în mediile urbane, întâmplările dezagreabile rămâneau, pe cât posibil tănuite, iar dacă acest fapt nu putea fi împlinit, atunci erau vehiculate – ca la țară – de la persoană la persoană sau de la grup la grup, fără ca acest sistem să acopere toată comunitatea, în mediul rural ele se produc măcar în fața vecinilor: strigătele de mânie, ca și solicitările de ajutor, se produc pentru a fi auzite, urmărind scopuri diferite: pentru a fi reținute sau pentru a primi scăpare. Desfășurarea în public a acestor scene sau numai comunicarea în șoaptă despre relații care ies din norme general acceptate, pe lângă faptul că produc colocvii, mai mult sau mai puțin răutăcioase, unele încărcate de pasiunea coborârii în subteranele vieții private a cuplului, aduc și dezvăluiri spre știința întregii colectivități. Ceea ce ar fi de domeniul spațiului privat ajunge obiect al comunicării în spațiul public, și nu pe ascuns, ci direct, într-un rechizitoriu ad-hoc. Lenevia, superficialitatea, inconstanța, adulterul, căsătoria la vârstă nepotrivită sau între persoane care nu au vârste apropiate sunt comunicate pentru a fi auzite de întreaga comunitate („strigarea peste sat”); acest afișaj oral este semnul inaderenței comunității la ceea ce se petrecea în contradicție cu normele sale.

Fie în legătură cu cazurile de divorț, fie în legătură cu concubinatul apar indicii în ceea ce privește migrarea în mediul rural, conturând și unele dintre cauze. Pot fi identificate două tipuri de migrări: în interiorul localității și în afara localității, în funcție de teritoriul pe care se desfășoară (determinat și acesta de tipul de căsătorie contractat: cu o persoană din același sat sau din alt sat). Primul tip este reprezentat de soția care se întoarce, după un scandal în interiorul cuplului, la casa părinților ei; nu schimbă satul, dar se reîntoarce în mediul parental. Se cuprind în al doilea reîntoarcerea bărbatului sau a soției la casa părinților din alt sat; încadrarea într-un serviciu (la oraș), plecarea într-o relație de concubinată în alt sat etc. În felul acesta, de pe scena satului dispare o familie, dar, în altă parte, în același sat sau în altul, se întărește alta (care fusese slăbită prin plecarea unei membru al ei) sau se consolidează, din punct de vedere economic, o gospodărie (în cazul concubinatului, se adaugă la efortul gospodăresc două mâini lucrătoare; la fel în cazul revenirii celei alungate la casa părinților).

Motivele destrămării cupului sunt multiple; unele dintre ele sunt specifice bărbatului, altele sunt specifice femeii. Unul dintre acestea este violența domestică, exercitată, îndeosebi, asupra femeii. Ea însuși este provocată de consumul excesiv de alcool, combinat cu ideea – perpetuare a unei prejudecăți mai vechi, cu privire la inferioritatea și statutul de supusă al femeii față de bărbat. În lumea rurală, bătaia domestică era un fapt destul de larg întâlnit. Alcoolul sensibiliza stări de existență precare (sărăcia, eșecul economic). Cel mai adesea se manifestă violența împotriva femeii, care se arăta a fi fost, după concepția timpului, înscrisă în ordinea firească a lucrurilor. Comunitatea nu avea, în asemenea cazuri, intervenții rapide, decise și eficiente; când totuși intervenea, rolul ei era de salvare a celui amenințat. Fără să declarăm că nu vor fi fost existat, în documentele noastre nu se înregistrează cazuri de violențe exprese (doar verbale), din partea femeilor, împotriva bărbaților. Când se produceau, ele reprezentau încălcări flagrante ale ordinii naturale a lucrurilor dintr-o comunitate cu reguli bine statornicite. În satele franceze, soțul bătut de nevastă era ținta unor glume tăioase; intervenția nu avea nimic scuzabil pentru împiricinat, dimpotrivă, „neglijența soțului în a-și conduce menajul era criticată. Slăbiciunea sa pune în pericol întreaga ordine socială țărănească”.<sup>13</sup>

Probleme apar, în momentul separării soților, și cu privire la împărțirea bunurilor aflate în proprietatea cuplului. Revendicările au în vedere faptul că bunurile puteau proveni

<sup>13</sup> Martine Segalen, *lucr. cit.*, p. 53.

din trei surse diferite: zestrea soției, proprietățile aduse în familie de soț, averea dobândită în timpul traiului în comun. În documentele înregistrate se constată că bunurile solicitate la desfacerea cuplului sunt jenant de mici, ceea ce indică o stare de pauperitate răspândită.

Pe baza unui număr redus de documente despre statutul familiei/ cuplului, în vestul Transilvaniei, înspre sfârșitul secolului al XIX-lea, am detașat câteva lumini asupra trecutului, pentru a înțelege ce se petrecea în interiorul familiei rurale. O acțiune care trebuie continuată, în primul rând, prin sporirea cantitativă a atestărilor documentare, pentru a obține o imagine cât mai amplă asupra acestei realități; în al doilea rând, prin interpretarea documentelor pe baza conjugării mai multor perspective (istorie, demografie, etnologie, folclorică etc.) și prin incursiuni în straturile de profunzime ale textului documentar.

#### LISTA DOCUMENTELOR

1. 31 mai 1876, Oradea-mare. Solicitare către protopresbiterul Beiușului de întocmire a unei situații privind starea concubinatelor până la data de 31 decembrie 1875.
2. 2 martie 1877, Beiuș. Adresa unui locuitor din Beiuș, obligat să intenteze proces de divorț; solicitare din partea aceluiași de a ține pe lângă casă o economă.
3. 1878-1879 (?), Vărzarii de Jos. Cererea unui locuitor adresată protopresbiterului de a se fixa, lui și soției plecate la părinți, un termen de înfățișare pentru ascultare și mijlocirea împăcării.
4. 7 mai 1879, Josani. Plângerea unei femei împotriva soțului, din cauza relexorilor tratamente la care a fost supusă.
5. 2 decembrie 1879, S. Lazuri. Adresa preotului Petru Ciuhandu către protopresbiter, prin care-l înștiința despre cazul a doi tineri care, după logodnă, trăiesc împreună; într-un alt caz, tinerii se justifică prin faptul că ar fi fost cununați de un alt preot.
6. 22 octombrie 1880, Vașcău-Bărăști. Plângerea unui locuitor în legătură cu soția sa, care a fost ademenită de un bărbat din alt sat și cu care a plecat; solicitarea de a fi chemați spre împăcare și spre pedepsirea celui vinovat de stricarea caselor.
7. 19 noiembrie 1880, Cărpinet. Atestat semnat de membrii comitetului parohial din localitate cu privire la comportamentul imoral al femeii la care se face referire în documentul de mai sus.
8. 3 martie 1884, Oradea mare. Adresă a unui preot către Consistoriu, prin care este reclamat adjunctul notarial din Bratca, domiciliat în localul școlii, pentru relații imorale cu o fată de țaran din localitate, fapte pe care le văd copiii din școală.
9. 7 noiembrie 1887, Răbăgani. Dovadă din partea protopresbiterului Beiușului că soții despărțiți nu acceptă împăcarea.
10. 20 noiembrie 1887, S. Sânmartin. Cererea lui Sala Floarea către Scaunul Protopresbiteral de a fi despărțită de soț, din cauza violențelor exercitate de acesta asupra ei.
11. 7/ 19 decembrie 1887, Beiuș. Protocol (proces-verbal) al ședinței Scaunului Protopresbiteral al Beiușului în cazul procesului de divorț dintre Floare Sala și Mihai Sala, ambii din Sânmartin.
12. 3/ 15 februarie 1888, Roșia. Cererea preotului de aici către protopresbiter de a interveni în problema concubinatelor; concubinii să fie constrânși fie a se despărți, fie a se căsători.
13. 1888, Beiuș. Plângerea unui bărbat, venit ginere în casa soției, pentru comportamentul ei și al părinților ei de el și cererea de a se pronunța divorț.
14. 1888. Adresă a celei reclamate în textul anterior, către protopresbiter, prin care solicită intervenția acestuia în vederea împăcării cu soțul sau, dacă acest lucru nu este posibil, a divorțului.
15. 26 octombrie 1888, Drăgoteni. Adeverință despre cununia celor doi soți din documentele 13 și 14.



16. 29 octombrie 1888, Drăgoteni. Acceptarea divorțului de către cei doi soți.
17. 1888-1889 (?), Vașcău. Acceptarea de către o femeie, trăind în concubinaj, să înceapă procesul de despărțire de soțul ei.
18. 6 august 1889, Sohodol. Adresă a locuitorului Țigan George către protopresbiter, prin care cere ca fiica lui și fostul ei soț să fie provocați în fața Scaunului Protopresbiterial, ca să se pornească acțiunea de divorț, deoarece amândoi trăiesc în concubinaj.
19. 20 august 1889, Vașcău-Bărăști. Decizie de începere a procesului de divorț între Redac Irimie și Țigan Floare.
20. 15 noiembrie 1892, Câmpani. Intervenție a defensorului Ioan Popoviciu, în cazul Mihai Flore – Floarea Sala, solicitând protopresbiterului să hotărască divorțul.
21. 19/ 31 ianuarie 1893, Câmpani. Raport al preotului din Câmpani despre acțiunea sa pentru reducerea cazurilor de concubinaj.
22. 27 ianuarie 1893, Sohodol-Lazuri. Cerere a preotului din localitate de a se trimite jandarmi pentru a fi despărțite persoanele care trăiesc în concubinaj.
23. 28 ianuarie 1893, Câmpani. Adresă însoțitoare a situației concubinaților din parohia Câmpani și din filia Vălani; constatarea scăderii numărului de cazuri de concubinaj.
24. 28 ianuarie 1893, Câmpani. Propunerea ca aceia care trăiesc în concubinaj și sunt săraci să fie cununați fără plată.
25. 20 februarie 1893, Câmpani. Declarație a defensorului Ioan Popovici, prin care și exprimă acordul pentru desfacerea căsătoriei dintre Ioan Șora și Eva Tallu.
26. 16 aprilie 1894, Coșdeni. Cerere a locuitorului Costan Rada de a fi chemat împreună cu soția înaintea protopresbiterului, pentru rezolvarea situației conflictuale dintre ei.
27. 28 ma (?) 1894, Sitani. Plângerea locuitoarei Floare Cotrău împotriva soțului, acuzat de desfrâu, și cererea de a se proceda la deschiderea procesului de divorț
29. 24 decembrie 1894, Iancești. Protocol în legătură cu plângerea soției lui Cioloș Micula împotriva soțului ei, pentru rele tratamente din partea lui.

1

377. B.

Preaonorate Domnule Protopresvitere!

Pentru ca în sensul concluderii Venerabilului sinodului eparhial din 16/ 28.

Aprile, a. c. Nr. 115. în privința concubinajelor, ce din di în di se sporesc, nu se poate face decât oarecari dispoziții, - Preaonorata Domnia Ta esci poftitu ca după formula de sus ./ se culegi de la toate oficiile parohiale datele despre toate concubinajele ce sau aflat la 31. Decembrie, 1875. – în comunele tractului protopresbiterial submanuati și apoi acele cât mai iute să le subțerni aciccia. Oradea-mare, 31. Maiu, 1876.

Consistoriul eparh. gr. or. aradean

Vicariul episcopesc

(ss) Andreiu Papp

Arhimandrit

Protopresbiterului Beiusiului Preaonoratului Domn Vasiliu Papp.

(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul ortodox Vașcău*, ds. 2/ 1876-1877, f. 98)

## 2

Prea Onorate Domnule Presvitere!

Subscrisul deoarece nici pana astadi cu sotiea mea Eva – Ionasiu nu sum impaciuit respective – densa nu voesce a locui cu mine; sum silit drept aceea a me dechiara ce peste putinu voiu incepe contra-i procesu divortialu.

Drept aceea ca economia casei mele si lucrurile femeesci pana la terminarea procesului ca sa sufere scadere, rogu pre Prea Onorata Dnia Voastra se bine voiti a-mi concede de a-mi tienea – economa; si insa cu atat mai vartos sum silit sa facu aceasta, caci numita femee, neci la repetitele provocari fecute din partea preotului nostru si a comitetului parochialu, dar neci la indrumarile Prea Onoratei Domniei Voastre nu se invoesce la convietuire.

Renoindumi umilita rogare, reman  
Beiusiu. 2 Mart. 1877.

umilit servu.

Vasilu Bla (?)

locuitoriu in Ds, foro.

(*Fond Protopopiatul ortodox Vașcău, ds, 2/ 1876-1877, f. 254*)

## 3

Prea Onorate Domnule Protopresbiteru!

In toamna viitoare vor fi doi ani de candu ca teneru holteiu, am pasitu la casatorie cu fecioara Saveta fica lui Georgiu Micle a ciocli din Comuna noastra Verdariul de josu – cu nomita socia am si traitu dupa cununia in continuu trei luni, si dupa aceea nu stiu din ce cauza mau parasitu si au mersu la parintii sei, eu apoi am provocatu-o la vietuire cu mine și mai departe – mai demulte ori, m’a si inaintea preotului din locu si a comitetului parochial inca am fostu cu densa de fatia, si densa fora ca se spuna ceva nu voiesce a trai cu mene la olalta.-

Deci cu toata Onoarea rogu pe Prea Onoratu Dnu Protopresbiteru ca se bine voesca a ne defigie unu terminu si a ne chiema respective infatiosia inaintea Prea Onoratu DTale pentru ascultare si midilocirea inpaciuirei intre noi.

Pe lenga care rogare sum cu totu respectulu

Al Prea Onoratu Domniei Tale

aplecatu servu  
Tanase Sabou  
locuitoriu in  
Verdariul de josu.

(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul Ortodox Vașcău, ds. 1878-1879 (2), f. 301*)

## 4

Onoratuului Scaunu protopresbiteralu /alu/ alutractului Beiusiului!

Subscrisa sotie lui Căbâu Ursu din Giosani facu aratare prea onoratuului Sinodu protepresviteralu cumca acum suntu maritata de 20 de ani - si sotiu meu Cabau Ursu - /si/ acum de 3 ani, cu numitul barbatu nu potu trăi, fiindu ca elu ma bate totu bate fără de una – macaru cand am venitu in casa lui amu venitu la 5 prunci cari nu au fostu vrednici de asi câstiga pâne loru – si cu multa osteneala si ne odihnâ iamu

crescutu – si al cresterea loru am asteptatu se amu recunstinia dela barbatu meu fiindcu ca amu crescutu prunci de alta muere – in sa acum sau in schimbatu si se rasplateste cu râu

Aname –

la In ziua de santului Georgie anu 878 mau batutu fara de vina, fiindcu ca pana a cole nainte cu 3 septamâni mincare de mine facuta nu am mancatu, si atunce venindu dela rîtu mau batutu zi când casa esu din casa lui, si mau pedepsitu cu blăstămuri urîte si au inchisu usia de mine sa nu siedu in casa lui – si fiindu ranitâ mamu dusu la Begianu Mihaiu din giosani si mamu aratata fiindu ca au fost jude comunalu alu II<sup>le</sup> si ielu se fie chiebatu la intrebare si Tyirla Marisca din giosani fiindu ca ie au fosta acolo la acia bataie – si pana in dioa deastazi inciependu din dioa santului Georgie anu 1878 am capatatu 23 de Bâtâi si nici o bataie nu sau intinplatu se nu fiubatuta cu bata si cu apru la multe suntu marturie si la altele nu – si in I marturie amu ca la Judele comunalu – mamu dusu batuta si de diecie ori la Fericelu Vasalie din Gurbesti – si am fostu si la officiuu comunalu adeca la comitetu parochialu si la legie nu am statu nici odata – si cu preotu mau opritu se nu mebagu in casa lui – si deaca mamu dusu la ielu au luoatu hainele dupa mine in vreme ierni – si mamu dusu pana in Beiusiu descultia si numai incamese – si ielu inaintea oamenilor spune ca nu ma tipa din casa lui numai deaca voi siedia pe rumpere de capu voi siedia –

Dreptu pentru aceia rogu pre onoratulu officiu protopresviteralu ca pe barbatulu meu alu inpresenta innaintea scaunului protopresviteral dinpreuna cu mine si marturile nostre Begianu Mihaiu Tyirla Marisca si Tirla Petru preotu in Giosani atuti 3 /trie/ si fericel Vasalie din Gurbesti si se fie intrebati ca candu amu in statu in casa barbatului ce avere a fostu si ce avere este acum – fiindu ca elu ami pune nume de talhârie –

Datu in Giosani in 7 Maju st. n. 879.

cia mai umilita

Rafila Baru + m. p.

Iacuitoare in Giosani

(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul Ortodox Vașcău*, ds. 1878-1879 (2), f. 299 și verso)

5

Reverendisime Domnule Protopresbitere!

Amu onoarea a ve reporta cum ca unu teneru din Sohodolu cu numele Theodoru Rusu a Vasochi facandu incredintiare cu fecioara Eva Codreanu a flori dochi din S. Lazuri, ma cateva zile dupa acea fata a disparutu de aici, si depresinte se afla ca nevasta respectivului teneru in casa parintiloru lui.

Aseminea deaici altu teneru cu numele Petru Pancu orfanulu Ioani lichi, totu intracestu chipu sia cascigatu de nevasta pe fecioara Anisia Chiciu a Onutriului totu deaici, carele dupa cum se vorbesce spune apriatu ca la cununatu preotul dela Cabesci.

Deci ca nucumva reulu se se totu latiesca ve rogu se binevoiti a cita catu mai cu rundu pre respectivii teneri catu si pre parintii ce li-mai suntu in vietia si investigandu catu mai strictu, - dora cumva aru esi la lumina cu fapta preotului cununatoriu – nedemni de chiamarea sa – spre a-si-lua plata.

cu deosebita stima fiindu

in S. Lazuri la 2 Decemv 1879.

Ale Reverendissimului Domn

plecatu stimatoriu

Petru Ciuhandu

administr par

(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul Ortodox Vașcău*, ds. 1878-1879, f. 402)

6

Prea Onorate Domnule Protopresbiter!

Suntu acum 14 ani, decandu subscrisul am pasitu la taina S. cununii cu Sofia Betranu din Carpenetu; si de atunci in continuu am traitu cu densa, ducandu o viatia pacinica si liniscita; - in anul curinte inse inainte de aceasta cu doue luni intru-o Vineri diminetia fora de veste au venitu la mine in casa locuitoriul din Carpinet: Petru Farcasiu, - care din purtarea sa cea rea și demoralisată – pe socia sa cea legiuita au îndelungat-o dela sene – iar pe socia mea cu puterea din preuna cu vestmentele ei cu totu iar pe mine batandu-me – au dusu-o dela mene, si deatunci totu cu densulu traesce eu in sa am provocatu-o maidemulteori se vina acasa la mene, dar densa nu au venitu; - Deci aflandu-me in aceasta stare – indrasnescu cu toata onoarea a Te roga ca sa binevoesci a ne infatiosia la olalta inaintea Prea Onoratei DTale catu mai cu graba, si pe nomita mea socia a o indruma la convietuire si mai departe cu mene, iar pe Petru Farcasiu, ca si pe celul ce strica pacinica vetuire intre cei casatoriti in intielesulu legilor al pedepsi de bine voesci.

Pe langa care renoindu-mi rogarea-mi umilitu am remasu:

Al Prea Onoratei – Domniei Tale

Datu in Vascou – Baresci la 22. Octomvre 880.

umilitu servu

Gligoru Ienciu

locuitoriul in

Carpinetu.

(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul Ortodox Vașcău*, ds. 4/ 1880-1881 (2), f. 112 și verso)

7

Atestatu

Prin care subscrisii membri parochiali din Comuna Carpinetu adeverimu, ma in casu de lipsa de juramentul nostru alu depune ne deobligamu, a areta apriatu portare morala a lui Sofia Batranu casatorita Gligoru Ienciu in si afara de comuna. Sofia Batranu inca ca fata a avutu o portare ne morala fiindu ea cu tinetoriulu ei de presente Petru Farcasiu, au avutu o fata care si acum esista, pe care fata de candu sau casatorit cu Gligoru Ienciu, o au crescutu si tinutu cu toate cele, pana candu respectiva femeie au fugitu la Petru Farcasiu, cu care de un timpu traiesc in concubina cu respectivul – cu care au facutu cele mai desfranate lucruri, afara de ce au facutu cu alti oameni de o categorie cu ia in toate dilele si noptile continuandu ne acceptatele si uratele ei lucruri.

Dreptu aci Sofia Batranu in toate dilele amblandu prin Cou, a facutu cele mai urate si demoralisate lucruri, siedandu cu septemana deplinu, si imbratiasinduse cu ori si

cine care a avut lipsa de spurcatele ei lucruri, și ducându toate ce au avut încăsa agonisite de legiuitul ei barbatu, le' spesatu pe mancari și beuturi a petrece cu cine au avut voie.

Carpinetu la 19/ 11 880.

(ss) Ioane Duda	+ Dimitrie Laslo jude com.
pres. comit. parochialu	+ Ioane Fortonu percep.
Nicolau Barto (?)	+ Macsimu Micula juratu
notariul Com. paroch.	+ Mihaiu Todoranu
	+ Nicolae Ienciu a nasiului
	membrii Comitetului parochialu

(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul Ortodox Vașcău*, ds. 4/ 1880-1881 (2), f. 110)

8

Venerabile Consistoriu!

Subscrisul fiind mai de multe ori la socrul mei notariu cercualu din Bratca, am esperiatu nemedilocitu cumca adjunctulu notarialu **Mihaly Szikszay** locuește in edificiul (localitatea) scolei noastre greco orientale din Bratca dimpreuna cu o feata de tieranu prostituata cu carea traeste in concombinatu și desfranari trupesti spre scandalisarea tuturor omenilor de buna cuvintia și moralitate.

Dreptu aceia aducandu acestu lucru scandalosu și immoralu la cunostintia Venerabilulu Consistoriu vin a me adresa catra Venerabilulu Consistoriu pe calea sa se binevoiasca cat mai urgente adispune ca sus numitulu adjunct notarialu se fie alungatu și elocatu din casa scolara cu atata mai vartos deorece relatiunea și desmerdarile neinfranarii cu cestionata persona de prevata observandule copii cuoadunati in ceialalta chilie a edificiului, - acestora li-da esemplu rau și astfelu faptul in sine involva un lucru ce sta in contralitate cu morala publica.

Cu tota stima.

Oradea mare Martius 3<sup>le</sup> an 1884

Al Venerabilulu Consistoriu

prea aplecat serv

(ss) Basiliu Lucaciu

(DJAN-BH, *Fond Episcopia Ortodoxă Română*, ds. 165/ 1884-1891, f. 15)

9

Atestat.

In sensul caruia subscrisul vin officios a marturisi că: Flore Mihai cu sotia lui

Floare Salla ca parti casatorite – dar invrasbiti – cu parinti lor Miron Flore – și Ioan Sala 7 - toti din comuna B. Samartin – astadi sau prezentat in antea mea ca protopresbiter tractual cu atestatele dela preotul și Comitetul parochial din B. Samartin, pentru începerea procesulu de despartire.-

La aceasta descoperire a lor – eu iam sfatuit de nou ase inpăca – descoperindule greotatile cu care au a se purta procesele divortiale – și neplacerile ce pot urma din asemenea procesi – dar in butul tuturor sfaturilor – Floare Salla sotia lui Flore Mihai inpresintea socrulu și tatălu ei – de neaga ase inpaca cu sotiul ei Flore Mihai – din cauza ca: dinsel de 2. ani nu iau fost sotiul adevarat – fara dusman - batându in mod necuvincios de ne nume rate ori – fara de nici o vina – și amentinduo – că o

va omori – si ca – o va ucide.-

Deci din partea mea punandulise termin de 30. zile de ase mai cugeta la pace – si ase inpaca – la dorintia lor lise da acest atestat – ca document despre proba facuta in meritul inpaciuirei lor – ca parti casatorite.-

Rabagani 7. Novembre 1887.

(ss) Elia Moga

Protopresbiteriul Beiusiului

(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul ortodox Beiuș*, ds. 49/ 1892-1893, f. 183)

10

Reverendisime Domnule Protopresbiter!

Venerat Scaun Protopresbiteral!!

In anul 1886. februarie 9/21. m'am cununat cu bărbatul meu Mihai Flore din

B. Samartin, dupa cum arata extrasul de cununia acludat aici sub /, si am petrecut cu el pana nainte de aceasta cu vre-o doua septamani, dar durere, mai mult reu, decât bine, - dupa ce inse a venit timpul suprem de nu mai pot rabda torturele ce le face densul cu mine, si adeca bataia cea mare si necuvenita ce o face asupra mea fara de nici una vina, inchisandu-me in casa si punend zarul pe usia ca se nu me poata scoate nime, si rumpend sucitoarea de mine me ameninta cu omor prin cutit si furca de fer, cum a facut inainte de aceasta cu vre-o doua septamani, când dupa ce m'a batut pana ce densul s'a urit, a venit un frate al meu si intrebându-se despre cearta ce vediu intre noi, de loc fu impuns prin barbatul meu cu furca cea de fer in foale si scos afara din casa, - si cand vine soacra-mea se me scoata din manile lui, atunci dice catra ea că „să-l lase se-si faca voia, că densul me va omori, si ca densul se va insura acum dupa plac, că atunci când sa'insurat, sa'insurat la cererea si pofta parintilor, si acum se va sci el insura”.

In urmarea acestora, vedind eu că densulu nici decum nu arata semne de vietia liniscita si pacinica, sa aterne in mine Ura nedumerita facia de el intru atata, in cât eu nici cum si nici intr'un cas nu voiesc a-l cunoasce de bărbat, si decât se convietuiesc mai mult cu el, mai resolut sum a me sinucide eu insumi.

Deci vin cu cea mai profunda umilintia a ruga pre Veneratul Scaun protopresbiteral, se bine voieasca a ne cita nainte, unde dupa alegarea recenta si dupre motivele obveninde in decursul procesului divortial ce'l radic prin aceasta petitiune contra sociului meu, se fiu despartita de el finalminte, si se mi-se deie libertate a potea lega alt matrimoniu valid cu alta a 3<sup>a</sup> persona.

Repetindu-mi umilita rugare, reman si sum in B. Samartin 20. Nov. st. v. 1887.

A Veneratului Scaun Protopresbiteral

cea mai umilita serva:  
Sala Floare maritata  
Flore, locuitoare in B.  
Samartin.

Referitoriu la rugarea mea si respective la procesul divortial radicat de mine

contra barbatului meu Mihai Flore, vin a ruga pre Venerabilul Scaun protopresbiteral se binevoieasca a cita pe locuitoarele din B. Samartin Laza Solomie si Flore Raveica, care vor documenta din destul bataia si modul cum sa intemplat acea bataia asupra mea; iar mesura in carea am fost batuta se adeveresce prin atestatul medical acludat

aici sub.//

(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul ortodox Beiuș*, ds. 49/ 1892-1893, f. 175 și verso)

11

Protocol

Luat în ședința scaunului protopresbiterial al Beiușului ținută la 7/19.

Decembrie 1887. în procesul divorțial radicat de către A. Floare Sala din B. Samartin în contra soțului Mihaiu Flore tot din B. Samartin.

De față fiind părțile litigante împreună cu părinții lor, și părții I. Mihaiu Flore cetindui-se acțiunea dată în contra lui de către soția sa A. Floare Sala pentru totală despartire, din partea acestui for judecătoresc ambele părți litigante fură provocate la împăcuire, înse în butul provocării făcute partea A. Floare Sala, din considerațiune ca probe de pace sau făcut înaintea comitetului și preotului din B. Sânmartin, înaintea protopresbiterului tractual, după cum dovedesc atestatele de sub...; acum de pace cu un soțiu fără simțire de om, nu mai voiesce a se împăca, căci s'au împăcat de nenumărate ori, și tot fără folos iau fost pacea, - fără ea A. Floare Sala pe baza documentelor alăturate la actia și pe (cuvânt ilizibil - n. n.) martorilor aduși de față Solomia Laza și Raveica Flore, cere a se pertracta cauza între ea și soțul ei I. Mihaiu Flore, alegându-și forma procedurii protocolare.

Cetindui-se I. Mihaiu Flore actia radicata de către soția sa A. Floare Sala la întieles, se poftesce a-și face răspunsul la ea, spunendu-se că cauza lor de divorțiu se pertractează astăzi după forma protocolară, care încă primindu-o vine la actia radicală în contra densului în următoarele:

1. Doi ani decând mă află cu soția mea, și eu nu șiam nici când până acuma, că prin purtarea mea, se i-fiu dată cauza așa mare, carea se-o îndemne a se desparti de mine, - este drept că neplăceri între noi sau întemplat de multe ori, nu neg că nu o am batut, dară o-am batut că nu mă ascultat, nu neg nici așa că n'asi fi dis că o voi omori, înse eu am glumit cu ea ca cu copii, - de batut o-am batut pentru că au făcut gura și voarbe deaca mergeam dela casa fără șcirea ei, și când veniam acasă nu-mi dădea mâncare, dicend se cer la soția, și așa de cele mai de multe ori tot pentru lucruri de acestea ne-am certat, - înse pentru că eu o-am batut ca beat, ea trebuie se mă ierte și se vie acasă căci nu o voi mai bate, nu este drept ca asi fi disa către maică se mă lese se-mi fac voia ca se o omor, și ca mă voi însura după plac, nu după cum m'au însurat părinții, căci eu alta însuratiune nu poftesc, fără pentru toate cele trecute mă rog de soția mea Floare Sala se mă ierte, și împăcându-ne aici înaintea legii, se mărgă cu mine acasă, și eu alta nu știu nici am de spus.

Mihaiu Flore +  
locuitoriu în BSamartin

2. Floare Sala ca A. la răspunsul soțului său Mihaiu Flore ca I. dechiara: cu soțul și barbatul Mihaiu Flore pentru că este tiran, m'au maltratat, ba numai ca nu m'au omorât până acum, nu mă mai împac, căci mi-este groaza de el și îmi-este spaima când 'l-ved, aducendu-mi aminte de chinurile ce au pus pe mine fără de nici o vină, și numai pentru că se-și stempere pofta lui turbata, - fără rog umilit pe Onorabilul Scaun se asculte rugarea mea și se mă despartă de așa soțiu, cu care nu mai este nici poate fi speranța de a vietui vietia nepericlitată după cum adevăresc singure marturiile aduse aici și atestatul dela medic prezentat la actia mea, - nu merg la casa lui, nu voiesc a-i mai fi soția, măi gata sum a-mi face moarte singură, decât se mă torture și chinuească el cum m'au chinuit până acum; el bate și pe părinții lui și nu i-poate porunci, apoi pe mine nici satul tot nu mă poate scoate din mâinile lui turbate,

căci me inchide in casa si rupe de mine ce lemne i-cad pe mana, mama sa striga dupa ajutoriu că me omoara el in casa inchisa, ajutoriu desi vine nu poate intra se me scoata, umbla cu cutit, secure, furca de fer si cu acele me ingrodiesce că me va omori; deci mai departe nu voiesc a me jertfi de viptima unui barbat fara simtiri de om, fara me rog onoratul Scaun se me desparta de el, si se-mi deie dreptul de a pasi la alta casatoria de voi trai, alta apoi nu mai am de spus.

Floare Sala +

locuitoare in B. Samartin

3. Partea I. Mihaiu Flore provocat fiind la alegarea mai departe zice: Sciu si cunosc că socia mea Floare Sala de cand se afla cu mine au trait tot cu necas, dara nu in toate ziua au fost nacagita de bataia mea, fara firea ei au fost si este asia se fie tot fara voia ei de manioasa, care fire a ei m'au maniat si pe mine de multe ori si de acolo am urmat batae – si nu pentru alte fapte dar totusi nu o-am batut in asia chip dupa cum dice si afirmeaza densa, - atestatul dela medic nu-l cred, căci tândiu dupa sfada noastra au mers ea la medic, - marturiile le primesc si eu pe langa jurament, si la cas de se vor adeveri asia lucru asupra mea facia de ea ca socia, atunci nu mai poftesc a se impaca cu mine ca cu sotiu, - fara cinstita lege i-eliberedie calea decatra mine, - alta nu sciu nici nu mai am de spus.

Mihaiu Flore +

locuitoriu in BSamartin

Dat ca mai sus.

(ss) Elia Moga

Presiedintele scaunului

(ss) Demetriu Selisteanu

notariul Scaunului

(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul ortodox Beiuș*, ds. 49/ 1892-1893, f. 983 și verso, 984)

12

Reverendisime Domnule Protopresbitere!

Am onoare a Ve raporta ca sunt mai duoi ani de cand prin gendarmi au fost constrinsi concubinatii a se cununa, cand apoi mai celi liberi de a se potea cununa mau inscientiat se li fac promulgarile dintre care cativa sau si cununat, unii inse dand atunce cativa bani pentru scoaterea licentiei de cununia – pana adi nu cugeta se dea cei ramasi neci se se cunune ci banii li stau la mine; iara altii cari sau scris fora a da bani – se li se faca promulgarile, de ase minea nu vreu se mai scie nimic de cununia si traiesc ca mai inante neconturbati in concubinagiu, - dar fiinduca de o parte dintre celi cununati dupa constringerea gendarmilor multi me interpeleaza ca: pentruce nu lia fost iertat si lor a trai cum pot trai cei ce nu se cununa, sau pentru ce nus constrinsi acestia daca au fost constrinsi ei a se cununa; - iara de alta parte, iara de alta parte ca nucumva din nepasarea de convietuirea in fora de lege a celor ce au ramas necununati se mai incepe reul a se innoi – Ve rog se binevoiti a midiloci se se constringe a se cununa celi liberi din concubinatii din consemnarea aci sub ./ . alaturata, iara cei impedecati se se indrume a si incepe proces divortial – dar de concubine se se desparta.

cu destinsa stima fiend

in Rosia la 3/ 15 faurariu 1888

Al Reverendisimului Domn

plecat stimatoriu



(ss) Petru Ciuhandu  
paroch

(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul Ortodox Beiuș*, ds. 36/ 1888, f. 53)

13

Prea Onorate Domnule Protopresbiter!

În anul 1868 am mers ca ginere în casa lui Teodor Lazeu din comuna Dragoteni, și am sezut la casa lui din februarie începând până la târgul de secere, și am lucrat tot lucrul ce ține de economie – înse socrii mei din preună cu necredincioasa mea soție tot mău batjocorit, zicându-mi că nău nici de o lume și se mă duc dela casa lor, căci ei șior aduce la fata lor alt ginere sau barbat carea se fie ca soarele, și nău ca un blastamat și nemernic ca mine, - Văzind necredinția socrilor și a soției mele fatia de mine, peloc am alergat la Antistia comunala Teodor Popa care tot odată mău fost și nău se rog pre socri semi deie truda mă din 2 ani și vesmintele din preună cu muerea, înse semi (cuvinte ilizibile – n. n.) din preună cu soția mă, abia menționatul jude cu brachiul mă potut da vesmintele era muerea sau lepadat de mine.-  
Nestiind ce se mă fac fiind în timp de cara singur fiind fara nici o speranția de (ilizibil – n. n.) viața, am mers de mău bagat birisii la Maritul Dominiu de Beiusiu unde mă află până azi, și trăind acolo fara soție în decurs de 8. ani. – Auzind de la alți oameni că necredincioasa mă soție traeste pe câmpie cu un ceva cios de pusta cu carea au avut 2. copii. – Am facut și eu pasuri la Prea Onoratul Domn Protopop al Beiusului pentru a fi despartit de acea necredincioasa soție înse nestiind Prea Onoratul oficiu Protopresbiteral unde se află acea soție, până azi au rămas lucrul nedeslegat, și eu pe baza documentului dobândit dela acela oficiu, meam adus economă cu carea traesc până în ziua de azi, cu care după despartire de soția mă legitima Maria Lezeu, voiesc amă și cununa.

Repesindumi umilită rogare sum

Al Prea Onoratului Domn Protopresbiter

plecat serv

Georgiu Puscasiu Rada  
locuitoriu în Beiusiu

(*Fond Protopopiatul Ortodox Beiuș*, ds. 36/ 1888, f. 170 și verso)

14

Prea Onorate Domnule Protopresbiter!

În anul 1868 fusesi cununată în sântă biserica greco-orientală din Dragoteni cu Georgiu Rada născut în Cosdeni și locuitor în Dragoteni, după cum ne arată atestatul dobândit dela martori cari au fost de fația în biserica la cununia noastră, aci alăturat sub ./ și convietuind la olalata 3 ani în liniste și pace, su după împlinirea alor 3 ani mău parasit fara nici o cauza, și au disparut din comuna, până ce în urmă am auzit că se află că birisii la maritul Dominiu de Beiusiu până azi, - petrecând în concubinată cu Zoreana Coman născută în Dragoteni și veduva lui Nasii Cucu din Nimoesci cu carea are și familie; - Înbiindune la densul case convietuim la olalata măi demulte ori, totudeauna încau refusat înbierea sau rogarea.-

Umilit mă rog Prea Onoratului Domn Protopresbiter se bine voliască a alunga dela soțiu mă Georgiu Rada pe concubina să și pre densul al chema înainte Prea Onoratului Domn Protopresbiter pentru de ane înpaciui la olalata de ne vă succede,

al convietuire, - eara de nu, a fi despartita de el legalminte pentru totdeauna.  
 repesindumi umilita rogare sum  
 Al Prea Onoratului Domn Protopresbiter

prin  
 (ss) Nicolau Tempelean  
 (DJAN-BH, *Fond Protopopiatul Ortodox Beiuș*, ds. 36/ 1888, f. 174)

umilita serva  
 Maria Lazeu  
 locuitoare in Dragoteni

15  
 Adeverentia

Subscrisii conscientiosii merturisim cumca in anul 1868. Georgiu Rada fecior  
 holtei nascut in comuna Cosdeni au fost cununat cu Maria Lazeu fata fecioara din  
 Dragoteni in Santa biserica ziua prin preotul de acolo Nicolau Popovicu, - figurend  
 de nanasiu Teodor Popa cantor in comuna Dragoteni.

Despre ce subscrisii si cu depunerea jurementului potem adeveri.  
 Dragoteni 26 Oct. 888.

(ss) Nicolau Tempelean  
 adm. parohiei gr. ort. de Dragoteni.

Teodor Lazea **ori** a simoni  
 Ilie Baican ori  
 Teodor Poppa  
 locuitori in Dragoteni

notabene Atestatul presinte se estrada din acea cauza, cacii mentionati, nu se  
 afla indusi la Protocolul Cununatilor, din comuna Dragoteni.

(ss) Nicolau Tempelean  
 preot  
 (DJAN-BH, *Fond Protopopiatul Ortodox Beiuș*, ds. 36/ 1888, f. 176)

16  
 Protocol

Luat la 29. Octombrie 1888. in cauza lui Georgiu Puscasiu si Maria Lezeu – ca  
 casatoriti invrasbiti – ambii din comuna Dragoteni.

Presentanduse ambele parti – Georgiu Puscasiu dechiara – că pe sotia sa Maria  
 Lezeu – nu o primesce de oara ce de 16 ani este despartit de ea – si - dinsul pe basa  
 atestatului officios dat din partea officiuului protopopesc la anul 1876. Nr. 35. din 6.  
 februar – siau adus econoama cu carea are si o fetitia de 9. ani; numele econoamei  
 este Zoreana Coman.

Aceasta oami facut după ce in 8. ani – am siedut singur – si miam chemat sotia  
 – si nau venit cu mine, si eu mam bagat servitoriu si me aflu servitoriu si astadi – si  
 traem cu acea econoamă si astadi. – Acestea toate leam facut pentru că sotia mea  
 Maria Lezeu au mers pe campie – si nau venit cu mine – si pe acolo au facut copii  
 – cu barbat strein. – Nu me inpac nici me pot inpaca – fara vreau a me desparti pe  
 celea legi si a incepe proces de despartire (două cuvinte ilizibile – n. n.) nu sci.

+ Georgiu Puscasiu  
 locuitoriu in

Dragoteni.

Maria Lezeu dechiara – că si ea au avut prunci ne legitimi cu Galli Tergger

(?) din Sithitelec – si adeca I. din care numai (două cuvinte ilizibile – n. n.) sia se de 4 ani – sia sia – daca nu voesce barbatul ei Georgiu Puscasiu a se inpaca cere a fi despartita de el – pe calea legi.

Lezeu

+ Maria

locuitoare in

Dragoteni

prin: Elia Moga

(cuvânt ilizibil – n. n.)

(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul ortodox Beiuș*, ds. 38/ 1888, f. 172)

17

Reverendissime Dle Protopresbiterere!

Locuitoarea din comuna mea Floare Țigan, fosta soția legitimă alui Irimie Redac din Câmp, trăind în concubinatăune de vro 6 ani cu Ioan Cep din VSohodol, și acum, - la ordinul meu – fiind dusă de gendarmi – de vro trii ori – la bărbatul ei legitim din Câmp, și văzând că nui lucru de glumă, s'au decis a începe proces de despărțire. Drept aceea Vă roagă ca să binevoți ai da – în această privință deslușirile necesare. – Și-și până la începerea procesului numita Vă roagă ca să aveți bunătatea a încunoștiința pretura din Vașcău, ca să înceteze cu trimiterea gendarmilor...

Și poftinduve tot binele

cu toată stima

(ss) Vasiliu Teaha

preot

Post scriptum. (Cuvânt ilizibil – n. n.) cu carii Vă detorăm vor urma în curând.  
(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul Ortodox Vașcău*, ds. 10/ 1888-1889, vol. II, f. 258)

18

Prea Onorate Domnule Protopresbiterere!

Fica mea: Tiganu Floare, carea inainte de aceasta cu 7 ani s'a cununatu cu Redacu Irimie din Câmpu, dupa ce a trait cu densul unu anu de diele, densul adeca barbatul ei fara neci o cauza a alungatu-o dela sene, si de atunci precum densul adeca barbatul ei, cât si densa traescu in concubinarea lor. Deci subscrisul cu toata onoarea Te rogu, ca se ai bunatate cât mai de graba pe respectivi susnomiti ai cita inaintea Onor. Scaun protopopescu pentru ascultare; căci eu voescu si dorescu a incepe procesu divortialu in numele ficei mele de catra sotiu ei.

Pe langa care rogare sum

Al Preaonorat DSale

V. Sohodol 1889. August 6.

aplecat sum:

Tiganu Georgiu /dicu/  
locuit in V. Sohodol.

ca tata ficei mele: Floare.

(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul Ortodox Vașcău*, ds. 10/ 1888-1889, vol. II, f. 260)

19

Protocol

Luatu in V. Baresti la 20. Aug. 889 in cauza neintielegeriloru iscate intre Irimia

Redacu din camp si Cigan Floare din V. Sohodol.

Cigan Floare predă următoarele:

Eu am fost cununată cu Irimia Redacu inainte de aste cu 7 ani, am trait cu el un an de dile, cand barbatul meu ma alungat dela sene, dicand că nu e vrednic de muere, deoarece lu doare un picior. Si intr'adeveru, eu la inceput nici că am zerit că are defectu la picior, pelanga toate acestea am voit sa traescu cu barbatul si in bine si in rău insa el sa lapedit de mine.

Si asie eu mergand la parinti si barbatul meu ne mai chiamandume acolo ci peste un an si a adus alta muere cu carele a trait si au prunci laolalta.

**cu Cep luon** Eu inca mam introlocat cu altul cu care traesc si acum si avem prunci laolalta; prin urmare voesc se cer despartire totala de numitul meu bărbat.

Irimia Redacu raspunde următoarele:

Eu nu recunosc că asi fi alungat pe socia mea dela casa, ci precum am intieles a avut vorbe cu cumnata mea, si asia nefiind eu acolo sa dus la parinti.

Eu am mers dupa muere in doue rânduri, si o am poftit acasa prin preot si prin judele comunal dar densa na voit.

Deci am fost silit semi aduc alta pentru economia casei, cu carea

**Marina** vietuim doi ani si acuma ma parasit si acea; poftesc drept **Suciu** acea se vina socie mea acasa si se trăim cum a rânduit Dzeu; iar la din contra poftesc se mi intoarca speșele

Dupa acestea probandul impaciuirea intre parti – nu (ilizibil – n. n.), deci se indreapta pe calea ordinarie a procesului divortialu.

Cu aceasta protocolul

sa incheiat (ilizibil – n. n.) si subscris

Redacu Irimie +

Cigan floare +

(ss indescifr.)

(DJAN-BH, *Protopopiatul Ortodox Vașcău*, ds. 10/ 1889, vol. II, f. 256 și verso)

20

Venerabile Scaun Protopresbiteral!

La recercarea Venerabilului Scaun Protopopesc, în procesul divorțial a Floarei

Sala contra soțului său Michaiu Flore intentat de nou pentru divorțiu, pe lângă reacluderea actelor comunicate, ca defensor matrimonial, am onoare a-mi da opiniunea în următoarele:

Deși Venerabilul Consistoriu prin sentința din 29. Aug. 10. Sept. Nro 636 B. anul 1888. pe acești căsătoriți i-au îndrumat la conviețuire conjugală – partea I. Michaiu Flore în loc de a da semne bune de îndreptare și de împăciuire – cu soție sa Floarea Sala; - sa concubinat cu Ana Ganea din Curățele, cu carea nu numai că a trăit în nelegiuire, ci a făcut și copii din pat nelegiuit, - prin ce a savarșit adulteriu. Considerăm apoi, că vieța lor conjugală, și căsătoria lor în natură este frânta de 8. ani; opinionez și propun a se desface căsătoria dintre ei, dându-li-se libertate a păși la altă căsătorie; iar' pruncul născut din căsătoria lor, să-se lase și mai departe sub îngrijirea și crescerea

tatălui său.

Dat P. Câmpani la 15. Noemvre 1892

(ss) Ioan Popoviciu  
defensor

(DJAN-BH, *Protopopiatul ortodox Beiuș*, ds. 49/ 1892-1893, f. 201)

21

Preaonoratul officiu Protopresviteral

în Răbăgani!

Conform Cerculariului Consistorial de dto 6/18. Juniu 1888. Nro 471. și acelaia de dto 26. Noemvre (8 Decemvre) 2890 Nr. 1467/328. B., precum și ale multe Cerculare emanate de venerabilul Consistoriu – privința stîrpirei concubinatelor, vin cu toată stima a mă pronunța în privința aceloră, cît se poate numai de fidel și conscientios în următoarele:

Încă la începutul preoției mele, am fost cu deschilinită atențiune, pentru a desrădăcina acest urât rău dintre parochianii miei, croind pentru complici pedepse mici bisericesci, precum și alte mijloace legale – dacă nu pentru stîrpirea totală, barem pentru ca să nu se înmulțiască. Aceasta procedură legală – dar mai vârtos prin sfaturi și povățuiri bune – ma condus la scopul doreitei, căci:

În 3. August 1888. am fost așa de norocos, că Pretura actuală de Ceica – la rugarea mea – ia și citat pre toți concubinații, aflători în parochia mea, și procedând cu ei după lege, i-am și constrâns a-se cununa toți aceea, cari numai sau putut! Nu mă pot mândrii înse, cu stîrpirea totală a aceloră; dar' cu aceea barem mângăere sum, că concubinație în parochia mea – nu se face, de un temp încoace.

Așa dară acest rău – ce era foarte usitat și în asta parochiă – este pusă la desființare totală. Asta foarte bine se va putea vedea din următoarele date positive: Când am pășit eu aicea ca preot, erau peste 30. părechi concubinate, dar azi intru atît a scădiut, că în parochia noastră din Câmpani sunt numai 3 (trei); iar în filia din Vălani sunt 8 de toate. Acestea parechi concubinate – nu să pot cununa; ba din aștea concubinate sunt și prunci, ceea ce nu pot fi fără de susțianător și îngrigitoriu. Sum dară în convingere tare, că concubinații în parochia mea – nu se vor face, ci și aste câte sunt mereu, mereu se vor nimici și desființa.

Despre ce făcând acest răport conscientios, și arătând actuale stare a concubinațiilor, sum

Din Câmpani la 19/31. Januar 1893.

Al Preonoratului officiu Protopresviteral

supus:

(ss) Ioanu Popoviciu

paroch.

(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul ortodox Beiuș*, ds. 49/ 1892-1893, f. 44 și verso)

22

Prea onorate Domnule protopresbitere!

Suscrisul oficios fac aratare cumca pre concubinati in numer de patru parechi, precum se arata din conspectul aci alaturat ce locuiesc în Sohodol-Lazuri iam provocat mai de multe ori sesi caute calea despartiri, si sase legiuiasca, si nu mor ascultat.

Drept acea ve rog se bine voiti ai constringe sese caute cale adespartiri sau prin presare cercului sese tremata gendari sei desparta de concubine, că apoi isi vor cerca calea despartirii si se vor legiu(i), că alt cumva de vor ramanea mai departe e temere ca vor urma si alti, dar've rog se grabiti in cauasa acesta.

Datu Sohodol- Lazuri 27 Ian 893

Al prea on. Dn plecat stimatoriu

(ss) Moise Caba(?)

preot

(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul ortodox Beiuș*, ds. 49/ 1892-1893, f. 60)

23

Ad. Nr. 12

1893.

Reverendissime Domnule Protopresviter!

Am onoare a trimite aici în alăturare „Consemnarea Concubinațiilor” din parochia din: Câmpani și filia ei din Valani – referitoare la numărul acelora cu fine anului 1892. Prenotez, ca și acestea puține – facia de câte au fost – se vor disolva; unele nimicinduse cu desăvârșire, alte făcându-se legale.

Destul și bine, că de vro 5. ani încoace acest rău foarte sa rărit; ba credințioși noștrii de aicea – supunându-se voinției bisericeii – nu mai cugeta la acest rău dărăpănător de credința și omenia. Sum dara în poziție de a spera pe convingerea-mi proprie, și activitatea desvoltată, ca acest rău în cale de nimicire totală – în parochia mea.

Dat Pm. Câmpani 28 Januar 1893

Al Rrdiss. Dvoastre

supus:

(ss) Ioan Popoviciu

paroch.

(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul ortodox Beiuș*, ds. 49/ 1892-1893, f. 62)

24

Reverendissime Domnule Protopresbiter!

La recercarea P. T. Voastre de dto 29. Januar nr. 45 din 1893.

Vin cu stimă a Vă răporta oficios, cumcă mam prezentat în Lunasprie la 27 Januar an. cur. pentru facerea „Conspectului concubinațiilor” de acolo; carele cu stima la-si trimit aici în alăturare.

Punandule în datorintia, ca cei liberi se-se legitimeze, sum în sperantia, că toți se vor părăsi de fărădelegea lor. Nrul celor liberi, după cum arata conspectul e de 18. părechi E de minune înse, că toți sunt cei mai lipsiți oameni; seraci, nepotriviți și, îndurând cea mai grava lipsa; din asta causa apoi cele 18 parechi concubinate, ce sunt libere de a păsi la taina cununiei zic: „că nu au cheltueta de a se legiui”! Ar' fi

bine și consult, - pentru susținerea moralității și vaza bisericeii – a îndruma pe acel preot, ca: pe cei lipsiți de mijloace și liberi să-ii leguiescă.

Pentru încrederea dat în cauza asta – multumindu-Ve sum  
Pm. Cămpani la 28 Ianuar 1893.

Al Reverendissim Dvoastre

supus:

(ss) Ioan Popoviciu  
paroch

(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul ortodox Beiuș*, ds. 49/ 1892-1893, f. 63)

25

Venerabile Scaun Protopopesc!

In procesul de divortie alui Ioan Siora, contra sotiei sale Eva Tallu, - pre lângă reacluderea actelor comunicate – am onoare a-mi da opiniunea în următoarele, si anume:

Considerând, cumca partile procesuale, în fapta vietuiesc în despartire, si ca mereu (ilizibil) Eva Tallu la părăsit far'de nici o vina basata, prin ce singura a constat ura nedumerita;

Considerând, că Ioan Siora în timpul ce ia lipsit sotie dela casa, si-a adus concubina, - prin ce se constateaza frangerea credintiei conjugale cu desavarsire, si comiterea adulterului; Si in urmă:

Din acestea consideratiuni, dar'mai vârtos, ca să-se curme convietuirile ilegale, mi-dau parerea asia: „Ca Casatoria lui Ioan Siora si a sotiei sale Eva Tallu să-se desfacă, si se li-se permită ambelor părți, a păși la alta casatorie”.

Dat Pm. Cămpani la 20. Februar 1893.

(ss) Ioan Popoviciu  
defensor matrimonial

(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul ortodox Beiuș*, ds. 49/ 1892-1893, f. 103)

26

Reverendisime Domnule Protopresbiter!

Acum trecură doi ani de când âmi adusei de soție pe fica alui Vasilie Crișan din comuna noastră Coșdeni cu nomele Anna – si in anul 1893 luna lui Iuniu mau pârâsit pe timpul cel mai mare a lucrului – si vâzânduma năcăjit – in cele mai multe renduri atât prin mine cât si prin membri comitetului parochial au fost chemată se vină la lăcuința noastră însă inzadar – Si acum au venit de au lăcuit cu mine 2-3 septămâni, si earâsi mau pârâsit – Si in 27 martie st. v. au fost chemată innainte comitetului parochial – li escânduse (*iscându-se* – n. n.) certe prin socrul meu Vasilie Crișan nu om putut decide nimic

Pentru acia rog pe Reverendisimul Domn Protopresbiter ca se binevoească atât pre mine cât si pre soția mea Ana Crișan de a ne infătose inainte Domniei voastre in timpul cel mai scurt se binevoiti –

Cosdeni la 16/4 st. n. 894.

Alu Reverendisimului Domn protopresbiter

Umilit Serv

Costan Rada

locuitoriu in Cosdeni

(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul ortodox Beiuș*, ds. 52/ 1893-1894, f. 267)

27

Reverendisime Domnule Protopresbiter!

In zilele aceste au fost inaintea preotului meu din Sitani fiind citata decatra barbatul meu Onule Malitia din Rosia, care au zis catra Domnul Protopresbiter, cum ca l'am parasit fara nici ocausa, pe langa aceia zicând ci iam golit casa lui si am dus toate dela el.-

Reverendisime Domnule Protopresbiter, este drept cum ca; eu mam dus dela casa mea si alui, dara nu asia cum el au zis catra Reverendisimul Domn Protopresbiter, că am dus toate, aceia el a' mințit, eu am dus niste pânză, iam lasat 2 panure de pat si perinele, si cand sau intemplat acesta barbatul meu au fost cu curva precum aceasta o stie mai multi oameni din Rosia si o adeveresce.-

Reverendisime Domnule Protopresbiter de 14 ani sum legată de onule Malitia numai 2 ani am trait la olalta casi barbat cu muerea lui, el au trait sicu in fara de legi cu alte femei streine, eu tot lam ertat cugetând că doare va fi bine, inasa in zadar, ca facerea mea de bine nu au folosit nimic la on barbat asea fara de credintia de casa sotia sa legiuita.

Reverendisime Domnule Protopresbiter inaintea de maritasul meu dupa Onule Malitia, am fost muere legiuita lui Georgiu Morariu din Rosia si am trait cu el 30 de ani fiind fara familie am avut o avere frumoasa, si din aceasta avere am am dus la Onule Malitia (cuvântul ilizibil – n. n.) meu 340 fl. si 5 drb. (dăraburi = bucăți, capete – n.n.) de oi si porci de clisa aceste toate barbatul Onule Malitia leau pradat cu curvele, era acum zice ca eu nu su(m) buna ca su(m) bătrâna si schioapa, desi tot aceia am fost si atunci cand (cuvânt ilizibil – n. n.) a legat de olalta ca astazi.-

Reverendisime Domnule Protopresbiter deaca barbatul face asia cu mine (cuvânt ilizibil – n. n.) el toata vina, eu atunci nu voiesc sei fiu mai mult muere nici (cuvânt ilizibil – n. n.) la casa lui, eu voiesc am. a desparte de el, pentru aceia vin a ruga pe Reverendisimul Domn Protopresbiter (cuvânt ilizibil – n. n.) infasisieze la olalta se ne amăsurăm faptele noastre,-

Al Reverendismului Domn

Sitani 28 Ma(?) 894

umilit serv

Floare Cotrau

lacuitoare in Sitani

(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul ortodox Beiuș*, ds. 52/ 1893/ 1894, f. 271 și verso)

28

Protocol

Luat in comuna gr. or. Iancești in luna lui mai 12 ssn. 1894. despre tineri legiuiti cu numele Ciolos Micula, cu sotia lui Bohas Eva în urmatorul chip siau dat punerea lor în antea mea.-

1<sup>e</sup> Ciolos Micula spune ca iel primeste pe sotia lui eara napoi la casa lui, si iel spune ca au batut pe muerea lui si pentru aceia no trebuit sase duca odata dela iel; eu ca preot zic cata iel ca de 4<sup>ori</sup> sau dus dela tine, si pentru ce iai dat vesmintele



iei iel raspunde ca daca teai dus pana acum de 4<sup>ori</sup> na si vesmintele tale, si te du nute бага in casa mea panai lumea, si tocma in ziua nasteri o au tipat cu toate vesmintele ei.

Ciolos Micula dupa ce indelunga pe sotia lui dela casa lui, se dusa sisi aduse alta si siedu vre-o 3 luni cu dânsa si o tipa si pe aceea, - numitul Ciolos Micula nainte de asta pana naufost legiuit cu Bohas Eva au mai avut 3. mueri, si-au siedut cu una oluna, cu alta 2. luni cu a 3<sup>le</sup> 2 septamani, ca nora nu poate locui cu parinti lui ca sunt niste oameni sfadariti si beutori toata ziua la crisma, daca merge acasa, se eu unu dupa altu cu bota, si asia si Micula tine naravul parintilor – 2<sup>a</sup> Bohos Eva asi da parerea ca ia au trait cu sotul ei în ton an de zile, si in timpul acela tot bat jocorita, si batuta si de barbat, si de socru, si soacra si asia eu de 4<sup>ori</sup> mam dus dela sotiul meu batuta, si eara am venit, cujetand ca or lasa din naravul lor cel rău, ca socru meu si soacra mea tot betis in toata ziua si daca vine acasa apuca bota la mine si ma bate, si se apuca si barbatu dupa ia, si asia eu miam cerut vesmintele mele dela sotiul meu, si iel zice nati vesmintele tale si te du nu te бага in casa mea panai lume, si eu mam dus, si iel dupa mine nau venit, fara si au adus alta, si-o sediut si aceia cu iel vre-o 3 luni, si-o tipat, si pe aceia, si asia eu cu un cuvânt me descherediu inaintea lui fiind si iel cu mine cumca mai mult cu iel nu voi locui inveci.

Cu dreptul si eu pot adeveri cumca (cuvânt ilizibil – n. n.) in casa lui Ciolos Micula nu oa mai pana ce se oi muri parinti, ca 4 nurori a fost în casa aceia pana amu si nu oputut trai.

lancesti mai 12/24 894.

de fatia

Cotutiu Mihai +

ca sfăt

scris prin

(ss indescifr.)

preot in lancesti

(DJAN-BH, *Fond Protopopiatul ortodox Beiuș*, ds. 52/ 1893-1894, f. 259 și verso)

## **DIVORCE ET CONCUBINAT EN BIHOR (les décennies 8 – 10 du XIX-e siècle)**

### **Résumé**

En s'appuyant sur des documents d'archive (des fonds de l'église des régions de Vascau et Beiuș, des dernières décades du XIX-e siècle), la vie rurale est abordée de la perspective des deux phénomènes: le divorce et le concubinat. Il est relevé des composants de la vie de couple dans le milieu rural, les rapports à l'intérieur des communautés des villages, le rôle important des autorités ecclésiastiques locales et centrales pour assurer le fonctionnement normal des rapports entre les humains, en imposant la moralité dans la vie quotidienne, l'influence des relations de la communauté sur la vie des familles. L'ouvrage décrit les motifs de la rupture dans le couple, les relations à l'intérieur de la famille (les parents, le fils/la fille, le beau-fils/la belle-fille), la moralité et l'immoralité au niveau de la communauté locale etc.

